

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр та найменування спеціальності)
за спеціалізацією
«Банківська справа»
(назва спеціалізації)

на тему:
«Організація наглядової діяльності НБУ на платіжному ринку»
(назва теми)

Виконавець:
студентка ФФБС
Джусенко Т.І.
(прізвище, ім'я, по батькові)
/підпис/

Науковий керівник:
к.е.н., ст. викладач
(науковий ступінь, вчене звання)
Деркач Ю.Б.
(прізвище, ім'я, по батькові)
/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією із важливих складових стабільного розвитку економіки держави є наявність ефективного та безперебійно функціонуючого платіжного ринку, що дозволяє здійснювати розрахунки в режимі реального часу відповідно до світових стандартів. Еволюція і диверсифікація ризиків, пов'язаних із здійсненням переказів грошових коштів, світові інтеграційні процеси, інституціоналізація та цифровізація вимагають постійного вдосконалення механізмів, спрямованих на підтримку безперебійного функціонування платіжних систем, як основних суб'єктів платіжного ринку, діяльність яких нерозривно пов'язана із забезпеченням економічного розвитку країни. Саме забезпечення сталого розвитку платіжних систем є однією з основних цілей функціонування центральних банків. Разом з тим, процес зближення економік країн світу, технологічна залежність платіжних систем, поява інноваційних видів грошових коштів і збільшення значущості транскордонних розрахунків вимагають від регуляторів прийняття відповідних наглядових заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування як платіжного ринку, так і платіжних систем, що визначає актуальність дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних та методологічних засад наглядової діяльності центрального банку в платіжній сфері та надання практичних рекомендацій щодо її удосконалення.

Завдання дослідження:

узагальнити теоретичні засади сутності понять «платіжний ринок», «платіжна система» та ролі центрального банку у цій сфері;

дослідити нормативно-правові акти, що регулюють порядок проведення оверсайта платіжних систем в Україні;

оцінити результати моніторингу НБУ платіжних систем;

проаналізувати діяльність системно важливої платіжної системи СЕП;

дослідити соціально важливі та важливі платіжні системи;

проаналізувати досвід ЄЦБ у сфері проведенні оверсайту системно важливих платіжних систем;

визначити шляхи переходу до ризик-орієнтованого оверсайту платіжних систем.

Об'єктом дослідження є функціонування платіжного ринку та діяльність платіжних систем на ньому.

Предметом дослідження є реалізація центральним банком країни наглядової функції.

Методами дослідження є загальнонаукові прийоми і методи досліджень: метод системної оцінки; аналізу і синтезу; групування, порівняння та узагальнення; статистичні, математичні методи.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці щодо особливостей функціонування платіжного ринку; практичні дослідження з питань діяльності платіжних систем; міжнародні, вітчизняні, законодавчі, нормативні акти, що регулюють діяльність платіжних систем, їх членів та

учасників, порядок використання платіжних засобів; аналітичні звіти НБУ; матеріали періодичних видань та Інтернет-ресурси.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (56 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок. Основний зміст викладено на 70 сторінках. Робота містить 4 таблиці, 23 рисунка.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи бакалавра опубліковано тези «Діяльність платіжних систем в Україні: практичні аспекти» та стаття «Світовий досвід регулювання діяльності платіжних систем».

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи наглядової діяльності центрального банку на платіжному ринку» розглянуто зміст понять «платіжний ринок», «платіжна система», визначено роль центрального банку у платіжних системах; досліджено нормативно-правові акти, що регулюють ринок платежів.

У другому розділі «Практичні аспекти функціонування платіжних систем в Україні» проаналізовано результати моніторингу платіжних систем; досліджено діяльність системно важливої платіжної системи СЕП та соціально важливих та важливих платіжних систем України.

У третьому розділі «Шляхи удосконалення оверсайта платіжних систем» досліджено досвід ЄЦБ у сфері проведенні оверсайта системно важливих платіжних систем; визначено шляхи переходу від оверсайта платіжних систем на основі правил до ризик-орієнтованого оверсайту.

ВИСНОВКИ

В процесі дослідження було з'ясовано наступне:

1. Економічна категорія «платіжний ринок» складається з функціональної, інституційної та організаційної характеристик. Відповідно до функціональної характеристики, платіжний ринок – це складова фінансової системи, що забезпечує своєчасне врегулювання платіжних зобов'язань між її учасниками, безперебійне проведення платежів, безперервність обігу грошей в країні. Інституційна характеристика платіжного ринку являє собою сукупність платіжних організацій, комерційних та центральних банків та небанківських фінансових установ, клірингових палат, спеціалізованих розрахункових установ, поштових операторів, що здійснюють розрахунки та переказ грошових коштів. З організаційної точки зору платіжний ринок можна визначити як сукупність сучасних комунікаційних засобів зв'язку (мережа Інтернет, мобільні мережі, банківські канали зв'язку), що зв'язують між собою учасників та користувачів платіжних систем, які здійснюють переказ грошових коштів, та формують основу функціонування ринку.

Термін «платіжна система» необхідно розглядати на мікро-, мезо- та

макрорівні. На мікрорівні платіжна система інтерпретується як система переказу грошових коштів. На мезорівні – платіжна система – це система взаємовідносин суб'єктів економіки, організована певним чином, що, відповідно до встановлених правил і процедур, забезпечує переказ грошових коштів від одного економічного суб'єкта до іншого. На макрорівні (глобальному) рівні – це сукупність всіх національних платіжних систем та інших елементів, що забезпечують їх діяльність, оверсайт та взаємозв'язки між ними по всьому світу.

2. Роль центрального банку країн у функціонуванні платіжної системи, як ключового учасника платіжного ринку, охоплює різні напрями діяльності. Відповідно до світової практики центральний банк може виступати в якості: оператора платіжної системи; користувача платіжної системи; регулятора платіжної системи; органу нагляду і спостереження; ініціатора змін.

3. Сучасна система нагляду за платіжними системами в Україні перебуває на етапі активного розвитку та потребує подальшого вдосконалення. У 2019 р. НБУ продовжив впровадження міжнародних стандартів щодо регулювання діяльності платіжних систем. Тому, на нашу думку, важливого значення набуває ефективна реалізація прийнятих норм, що якісно підвищить рівень функціонування платіжних систем.

4. Єдиною системно важливою платіжною системою в Україні є СЕП. Вона є оптовою платіжною системою, у якій НБУ виступає платіжною організацією та розрахунковим банком цієї системи, проводить розрахунки у файловому режимі та в режимі реального часу. Ця система забезпечує здійснення більше 90% міжбанківських переказів у національній валюті в межах України. У першу п'ятірку найбільших учасників СЕП (за сумою платежів, на враховуючи НБУ та ДКСУ) у 2019 році АТ «Ощадбанк», АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «Укргазбанк» та АТ «Укрсиббанк» (загалом близько 30%). Відповідно ці учасники є ключовими для системи, оскільки їх діяльність потребує ретельного нагляду з боку НБУ з метою зниження системного ризику.

5. Близько 99 % усіх карткових операцій здійснено у системах «MasterCard» та «Visa», що безумовно свідчить про їх соціальну важливість. Найбільший обсяг переказів у *межах України* здійснено з використанням соціально важливих систем переказу коштів *створених резидентами* «NovaPay» та «Поштовий переказ» близько 66% від загальної суми та важливих – «Фінансовий світ» – 10% , «City 24» – 7%, «FLASHPAY» – 7%. Перекази коштів як в Україну, так і за межі України здійснено з використанням соціально важливої системи «Western Union» (більше 70%), та важливими – MoneyGram (близько 20%), IntelExspress та «RIA» (менше 10 % кожна).

6. Безготівкові розрахунки в зоні євро обслуговують карткові платіжні системи, роздрібні (системи переказу коштів) та оптові. Лідерами за кількістю платежів є роздрібні платіжні системи, другу позицію займають карткові, третю – оптові, проте аналіз динаміки сум платежів свідчить про безперечне лідерство оптових платіжних систем, лідером серед яких є

TARGET. У 2018 році вона обробила 89 % платежів від загальної кількості, сума яких складала 98 % від загальної суми платежів в зоні євро.

7. На основі теоретичних досліджень у сфері функціонування платіжних систем нами було висуните припущення, що діяльність окремих платіжних систем має вплив на економічну активність країни. Відповідно до проведеного аналізу у Фінляндії зв'язок між ВВП та сумою платежів TARGET існує досить щільний – коефіцієнт апроксимації (R^2) дорівнює 0,8263. Це пов'язане з тим, що Фінляндія є учасником SEPA (Single Euro Payment Area), що призначена для уніфікації транзакційних сервісів і методів здійснення безготівкових розрахунків в державах-учасників зони євро, тому на основі платіжної системи TARGET проводиться більшість розрахунків в країні. В Данії ми не спостерігаємо зв'язку між ВВП та сумою платежів TARGET – коефіцієнт апроксимації (R^2) дорівнює 0,1267, що пов'язане з використанням в якості національної валюти данських крон та, відповідно, використання TARGET лише для проведення міжбанківських платежів.

8. В Україні зв'язок між ВВП та сумою платежів СЕП існує досить щільний – коефіцієнт апроксимації (R^2) дорівнює 0,9562. Це пов'язане з тим, що СЕП є державною платіжною системою, що забезпечує проведення розрахунків та платежів в національній валюті та реалізує грошово-кредитну політику держави. Відповідно наявність щільного зв'язку між ВВП та обсягом платежів СЕП НБУ, свідчить про її прямий вплив на економічну активність в країні. У випадку порушення безперебійності роботи платіжної системи, економічна активність суб'єктів господарювання може знизитись, у зв'язку з реалізацією операційного, системного та інших видів ризиків платіжних систем.

9. Сучасний економічний розвиток держави потребує ефективного оверсайту платіжних систем. Швидкоплинні зміни зовнішнього середовища сприяють зміні концепції оверсайта в контексті приділення особливої уваги питанням управління ризиками в платіжних системах та переходу від оверсайта на підставі правил (compliance based oversight) до оверсайта на основі оцінки ризику – ризик-орієнтованого оверсайта (risk based oversight).

10. На рівні системно важливих платіжних систем, зокрема СЕП, доцільним є впровадження НБУ механізмів ідентифікації, моніторингу та оцінки (у тому числі кількісної) ризиків платіжних систем; способів мінімізації та усунення наслідків впливу ризиків; основних заходів для відновлення та впорядкованого діяльності СЕП. Доцільним є використання симулятора «VoF-PSS2», розробленого центральним банком Фінляндії, якій відтворює реальні показники діяльності системи із часовим лагом в один день та дозволяє центральним банкам змодельовати потенційно можливі негативні ситуації та встановити їх вплив на діяльність платіжної системи, а також визначити критичних учасників платіжної системи.

На рівні окремої платіжної системи корисним є застосування на основі світової практики стандарта COSO з метою аналізу ризиків діяльності платіжних систем в рамках ризико-орієнтованого підходу.

АНОТАЦІЯ

Джусенко Т.І. «Організація наглядової діяльності НБУ на платіжному ринку»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за спеціалізацією «Банківська справа». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2020.

У роботі розглянуто теоретичні аспекти понять «платіжний ринок», «платіжна система», визначено роль центрального банку у платіжних системах; досліджено нормативно-правові акти, що регулюють ринок платежів.

Проаналізовано результати моніторингу платіжних систем; досліджено діяльність системно важливої платіжної системи СЕП та соціально важливих та важливих платіжних систем України.

Досліджено досвід ЄЦБ у сфері проведення оверсайта системно важливих платіжних систем; визначено шляхи переходу від оверсайта платіжних систем на основі правил до ризик-орієнтованого оверсайту.

Ключові слова: банк, нагляд, платіж, система, картка

ANNOTATION

Dzhusenko T.I. «Organization of NBU supervision in the settlement market» thesis for Bachelor degree in specialty «072 Finance, Banking and Insurance» under the program «Banking», Odessa National Economic University
Odessa, 2020

The paper considers the theoretical aspects of the concepts of "payment market", "payment system", defines the role of the central bank in payment systems; the normative-legal acts regulating the payments market are investigated

The results of monitoring of payment systems are analyzed; the activity of systemically important SEP payment system and socially important and important payment systems of Ukraine is investigated.

The experience of the European Central Bank in the field of conducting oversight of systemically important payment systems is studied; identified ways to move from an oversight of payment systems based on rules to a risk-oriented oversight.

Key words: bank, supervision, payment, system, card